

**“ZAMONAVIY FAN VA TALIM-TARBIYA:
MUAMMO, YECHIM, NATIJA”
ilmiy-amaliy onlayn konferensiya materiallari
(2020 yil 27 oktyabr)**

2020

<u>Xaydarova M. D.</u> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI MEHNATGA AXLOQIY JIHATDAN TAYYORLASH.....	220
<u>Ro'zmetova Z.M.</u> TEXNOLOGIYA VA UNI O'QITISH METODIKASI MASHG'ULOTLARIDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KASBIY VA REFLEKSIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING HARAKATLANTIRUVCHI KUHLARI.....	222
<u>Maxmudov Y. B.</u> BOSHLANG'ICH SINIF MEHNAT TALIMINING MAQSAD VA VAZIFALARI	225
<u>Yaqubova R. M.</u> KASBLAR TO'G'RISIDAGI BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI JISMONIY TARBIYA VA JISMONIY MADANIYAT	227
<u>Atabekov F. O'.</u> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA JISMONIY HATTI-HARAKATLARNI MUSTAQIL EGALLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	229
<u>Rashidov K. K., Manzura X.</u> JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING QO'LLASH MASALALARI.....	231
<u>Toshpo'latov J. T., Rashidov K. K.</u> MAKTAB O'QUVCHILARI JISMONIY TARBIYASINING MAQSADI VA SPORT FAOLIYATIGA QIZIQISHNING MAZMUN-MOHIIYATI.....	234
<u>Mashrapova O. P.</u> JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINING AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING O'RNI.....	235
<u>Xurramov E. E.</u> AJDODLARIMIZ BOLALARDA IJTIMOIIY SOG'LOM MUHITNI SHAKLLANTIRISH XUSUSIDA	236
<u>Ubaydilloyev D. H., Yoldoshov A.</u> MULTIMEDIYA VOSITALARIDAN JISMONIY MADANIYAT DARSLARIDA FOYDALANISHNING AXAMIYATI.....	238
<u>Abdullayev A. A.</u> JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA INNOVASION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	239
<u>Xayitova N. B M Tilavova</u> BOSHLANG'ICH SINIF TEXNOLOGIYA DARSLARINI TASKIL QILIB UTKAZISHDA INTRFAOL USULLARDAN FOYDALANISHNING YO'L VA USULLARI	241
<u>Sharopiva Z. T. M.Tilavova</u> TA'LIMDA GENDER TENGLIK VA FARQLARNI INOBATGA OLISHNING MUHIM JIHATI	243
<u>Dilova N. G., Raxmatullayeva N. K.</u> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI BILIMINI BAHOLASHDA PIRLS TADQIQOTLARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	244
<u>Davronova D.S.</u> OILADA YOSHLAR IJTIMOIIY FAOLLIGINI TARBIYALASHNING MA'NAVIY ASOSLARI	246
<u>Do'stov B. A.</u> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI JISMONIY TARBIYASINING IJTIMOIIY-RUHIY ASOSLARI.....	247
<u>G'afurova M. Yu.</u> JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHISIGA QO'YILADIGAN KASBIY TALABLAR	249
<u>Nurullayev A. R.</u> BOLALARNI JISMONIY TARBIYALASHDA XALQ VA MILLIY O'YINLARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	250
<u>Narzullayev F. A.</u> 15-16 YOSHLI VOLEYBOLCHILARNING TEZKORLIK KUCH SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI MA'NAVIY VA AXLOQIY TARBIYALASH.....	251
<u>Kadirov Sh. N.</u> O'QUVCHINI SPORTGA QIZIQISHINI OSHIRISH SABAB VA MOTIVLARI	252
<u>Fatullayeva M. A.</u> SPORT RIVOJLANISH, HAR TOMONLAMA TARBIYALASH VA HAYOTIIY TAJRIBAGA TAYYORLASH VOSITASI SIFATIDA	253

BOSHLANGICH SINIF TEXNOLIGIYA DARSLARINI TASKIL QILIB UTKAZISHDA INTRFAOL USULLARDAN FOYDALANISHNING YO'L VA USULLARI

Xayitova N. B.

BuxDU BTU 4-kurs iqtidorli talaba

M Tilavova

Ilmiy rahbar: BuxDU BTMsi kaf si dotsenti

Bugun asrlarga tatigulik ulkan o'zgarishlar, tarixiy voqealar va ma'naviy kashfiyotlarga boy bo'ldi. Ijtimoiy hayotning barcha sohalarida sodir bo'layotgan islohotlar shaxs tafakkuri, ma'naviy-madaniy saviyasi va kasbkorlik faoliyati bilan bog'liq ravishda amalga oshirilmoqda.

Ta'limning mazmuni shunchaki o'qitish, bilim berishdan iborat emas. Ta'lim mazmuni shaxs ongining shakllanishi, tarbiyasi, manaviyati va uning ijodkorligini zamon ruhi bilan hamohang bo'lishiga yo'naltirish hamda o'z kasbining fidoiysi bo'lib xizmat qiluvchi yetuk kadrlarni tayyorlashga qaratilgan bo'lishi lozim.

Ta'lim jarayoni ta'lim beruvchi bilan ta'lim oluvchi o'rtasidagi ma'lum maqsadlar asosida belgilangan bilim va ko'nikmalarni tarkib toptirishga yo'naltirilgan o'zaro ta'sirlashuv jarayonidir. Bu jarayonni bir tizim deb qaraydigan bo'lsak, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchidan tashqari unga quyidagi tashkil etuvchi elementlarni ham kiritish mumkin: ta'lim maqsadi, kutilayotgan natijalar, talim mazmuni, ta'lim metodi, ta'lim shakli, ta'lim vositalari, monitoring va baholash. Ta'lim jarayonini tashkil etishda yuqorida sanab o'tilgan elementlarning barchasi muhimdir. Ulardan birortasi chetda qolsa yoki noto'g'ri tanlangan bo'lsa, tizim ishlamaydi. Demak, ta'lim jarayoni oldiga qo'yilgan maqsadga erishilmaydi.

Ta'lim maqsadlarini boshqacha tarzda o'quv maqsadlari, deb ham atashadi. O'quv maqsadlari ta'lim jarayoni oxirida kutilayotgan natijaning yozma tavsifidan iborat. Ma'lumki, jonli ta'lim jarayonida ikki tomon: ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchi ishtirok etadi. O'quv maqsadlari ta'lim jarayoni ishtirokchilarning qaysi bir tomonidan qaralishiga qarab o'rganish va o'rgatish maqsadlarga ajratiladi. Ta'lim jarayoni natijasida, ta'lim beruvchi, ya'ni o'rganuvchining nimaga erishgani muhim bo'lgani uchun kelgusida o'quv maqsadlari deganda, o'rganish maqsadlarini tushunamiz.

Boshqacha qilib aytganda, o'quv maqsadlari oldindan ko'zlangan yakuniy natijalar tavsifidir. Uni to'g'ri tanlash ta'lim jarayoni uchun o'ta muhimdir.

O'quv maqsadlari muayyan ta'lim jarayoni yakunida ta'lim oluvchi tomonidan o'zlashtirilishi, yangi hosil qilinishi lozim bo'lgan, xatti-harakat bilan bog'liq bo'lgan amaliy topshiriqni uddalay olish mahorati, shaxsiy fazilatlar va xulqni ifodalaydi.

Demak, ta'lim jarayonida interfaol usullarning qo'llanilishi ta'lim samaradorligini ta'minlovchi, ta'lim oluvchilarning faolliklarini oshiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

Texnologiya bo'yicha o'quv materiallarini eslab qolish boshqa buyumlarga nisbatan o'ziga xos xususiyatga ega. Barcha yangi asboblari, materiallar, jarayonlar nomini boshlang'ich sinf o'quvchilari buyumni ko'rib idrok etish bilan fikran biriktirib, tinglab fahmlaydilar. O'qituvchi mehnat darsida faqat tushuntiribgina qolmay, balki, asosan, material va buyumlar namunasini, asboblarni, materialga ishlov berish usullarini, jarayonlarning izchilligini ko'rsatadi. Shuning uchun mehnat ta'limida eshitish, ko'rish qobiliyati va harakatlantiruvchi xotira ham muhim o'rin egallaydi. O'quvchilarda darsdan darsgacha yangidan yangi bilim va ko'nikmalar mujassamlashib boradi, ularni esa anglash hamda eslab qolish kerak. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga mehnat malaka va ko'nikmalarini o'rgatish natijalari ko'p jihatdan psixologik jarayonlarning rivojlanganligiga, bosh miya nazorati ostidagi mushak harakat apparatining takomillashganligiga bog'liqdir.

Texnologiya ta'limining to'g'ri borishida emotsional jarayonlar ham xarakterlidir. Bolalarni qiyinchiliklarni yengishga, qo'yilgan maqsadga erishish yo'lida matonat va qat'iyat bilan kirishishga, boshlagan ishni chala tashlab ketmay, balki oxiriga yetkazishga o'rgatish lozim. Bu o'rinda ijobiy emotsiyalar: mehnatdan quvonish, lazzatlanish va qoniqish hissiyotining namoyon bo'lishi juda muhimdir. Mehnatda turli psixologik holatlar: faollik, diqqatning jamlanishi, qiziqish, mustaqil fikr yuritish, qoniqmaslik kabi tuyg'ular namoyon

bo'ladi. Texnologiyada shaxsning qiziqish, qobiliyat, temperament kabi individual psixologik xususiyatlari shakllanadi.

Umumta'lim maktablarida ta'limning zamonaviy texnologiyalari interfaol metodlar keng qo'llanilmoqda. Quyida texnologiya darsisamaradorligini oshirishga xizmat qiladigan, mehnat darslarida qo'llaniladigan metodlar haqida ma'lumotlar beriladi:

"Aqliy hujum" metodi muayyan mavzu yuzasidan berilgan muammolarni hal etishda keng qo'llaniladigan metod hisoblanadi. Bu metod o'quvchilarni muammo xususida keng va har tomonlama fikr yuritishga, shuningdek, o'z tasavvurlari va g'oyalaridan ijobiy foydalanish borasida ma'lum ko'nikma va malakalarni hosil qilishga rag'batlantiradi. Ushbu metod yordamida tashkil etilgan dars jarayonida ixtiyoriy muammolar yuzasidan bir necha original yechimlarni topish imkoniyati tug'iladi.

“Klaster” metodi yordamida o’quvchilarga ixtiyoriy muammo (mavzu)lar xususida erkin, ochiq o’ylash va shaxsiy fikrlarni bemalol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Bu metod turli xil g’oyalarni o’rtasida aloqalar to’g’risida fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilmani aniqlashni talab etadi. Bu metod aniq obyektga yo’naltirilmagan fikrlash shakli hisoblanadi. Undan foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog’liq ravishda amalga oshadi. Klaster metodidan o’quvchilar bilan yakka tartibda yoki guruh asosida tashkil etiladigan mashg’ulotlar jarayonida foydalanish mumkin.

“Fikriy hujum” metodi o’quvchilarning dars jarayonida faolliklarini ta’minlash, ularni bir xil standart tarzda fikrlashdan ozod qilish, erkin fikrlashga rag’batlantirish, muayyan mavzu yuzasidan turli-tuman g’oyalarni to’plash, ijodiy yondashishga o’rgatish uchun xizmat qiladi. Fikrlashning shiddatli hujumi metodning mohiyati jamoa orasida muayyan topshiriqlarni bajarayotgan har bir o’quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ro’yobga chiqarishga ko’maklashishdan hamda o’quvchilarda ma’lum jamoa (guruh) tomonidan bildirilgan fikrga qarshi g’oyani ilgari surish layoqatini yuzaga keltirishdan iborat. Bu metodning asosiy tamoyili va sharti har bir o’quvchi tomonidan o’rtaga tashlanadigan fikrga nisbatan tanqidni mutlaqo taqiqlash, har qanday luqma va hazil mutoyibalarni rag’batlantirishdan iborat. Bundan ko’zlangan maqsad, o’quvchilarning dars jarayonidagi erkin ishtirokini ta’minlashdir.

“To’rt pog’onal” metod - amaliy ko’nikmalarni o’zlashtirish jarayonining to’rt pog’ona doirasida kechadigan metodidir. Bu metod ta’lim oluvchilarga bir xilda takrorlanadigan qo’l ko’nikmalarini tez va mukammal o’rganib olishlariga yordam beradi. “To’rt pog’onal” metod qo’llanilganda, ta’lim oluvchilar iloji boricha oddiy operatsiyalar bilan tanishtiriladi, so’ng takrorlaydilar va to’rt pog’onal o’zlashtirmaguncha mashq qiladilar. Ushbu metod quyidagi tushuntirish: nima qilish kerakligini ko’rsatib berish; ko’rsatilgan tarzda qaytarish; mashq qilish kabi bosqichlardan iborat. “To’rt pog’onal” metodning bosqichlari quyidagilardan iborat:

“Tushuntirish” bosqichida muhandis-pedagog ta’lim oluvchilarga avval oddiy operatsiya bosqichini tushuntirib beradi.

“Nima qilish kerakligini ko’rsatib berish” bosqichida muhandis-pedagog ta’lim oluvchilarga topshiriqni qanday bajarish kerakligini amalda ko’rsatib beradi.

3. Uchinchi bosqichda ta’lim oluvchilar muhandis-pedagog ko’rsatgan ish harakatlarini takrorlaydi.

Muhandis-pedagog ta’lim oluvchilar bajarayotgan harakatlar yuzasidan o’z fikrini bildirib, xatolarini to’g’rilab turadi.

“Mashq qilish” bosqichida ta’lim oluvchilarning hatti-harakati muhandis pedagog tomonidan nazorat qilib boriladi. Ta’lim oluvchilar ish amallarini mukammal o’zlashtirganlaridan so’ng, uni mustaqil bajaradilar. “To’rt pog’onal” metodning asosiy belgisi-ta’lim oluvchilarning harakatlari muhandis-pedagog ko’rsatib bergan harakatlar doirasi bilan cheklanganligidir.

Laboratoriya usuli – bu shunday ta’lim usulki, unda o’quvchi o’qituvchi rahbarligida oldindan belgilangan reja asosida tajribalar o’tkazadi yoki amaliy vazifalarni bajaradi va shu jarayonda yangi bilimni anglaydi va tushunib yetadi. Laboratoriya usulining asosiy funksiyasi – yangi bilimlarni o’rgatish va rivojlantirish:

Bu usulni qo’llash orqali o’qituvchi o’quvchilarni quyidagi imkoniyat-lar bilan ta’minlaydi:

asbob-uskunalaridan foydalanish ko’nikma va malakalarini egallash;

mustaqil tadqiqotning yangi yo’llarini tanlash va ma’lum bo’lganlarini tekshirish;

amaliy malakalarni egallash: o’lchash va hisoblash, natijalarni qayta ishlash va ilgari olinganlari bilan taqqoslash.

Mashq usuli -o’tilgan materiallarni amaliyotda qo’llash maqsadida, reja bilan tashkil etilgan amallarni ko’p marotaba bajarishdir.

Ishlab chiqarish - mehnat mashqlari o’quv va ishlab chiqarish xarakteridagi alohida ishlab chiqilgan tarmoqni tashkil etadi. Ular oddiy va murakkab bo’ladi:

birinchisi alohida mehnat usullarini bajarish mashqlari,

ikkinchisi – ishlab chiqarish – mehnat ishlarini butunligicha yoki ularning talay qismini (stanoklarni sozlash, detal qismlarini tayyorlash va h.k.) ko’zda tutilgan. Hozirgi vaqtda ta’lim jarayonida o’qitishning innovatsion texnologiyalari keng qo’llanilmoqda. Mazkur o’qitish texnologiyalarni amalga oshirishda bir qator passiv, faol, interfaol va treninglardan keng foydalaniladi. Passiv metodlar turkumiga ma’ruza, hikoya, tushuntirish; namoyish, kitob bilan ishlash, illyustratsiya, videousul, to’rt pog’onal metod, laboratoriya, mashq, kabilar kiradi.

TA'LIMDA GENDER TENGLIK VA FARQLARNI INOBATGA OLIISHNING MUHIM JIHATI

Sharopiva Zarnigor Tolib qizi

BT 2-bosqich magistri

M.Tilavova

Ilmiy rahbar: BuxDU BTMsi kaf si dotsenti

Jamiyat hayotining qay darajada kechishi, rivojlanish sari qo'yilayotgan qadamlar, qolaversa, istalgan harakatdan kutiladigan natijalar albatta ko'p jihatdan ijtimoiy munosabatlar bilan bevosita bog'liq. Aynan shu munosabatlar hayotimizning barcha jabhalari – mehnat faoliyati, oila, mahalla, o'qish, muloqot va boshqa turli jarayonlarni boshqarib keladi.

Xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqlilik masalasi ham mazkur jarayonlarda munosabatlarni qonunan tartibga solinishi bilan ahamiyatli.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 7 martdagi "Xotin-qizlarning mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ushbu yo'nalishda tub burilish yasadi. Mazkur qarorda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquqlar hamda tazyiq va zo'ravonliklardan himoya qilish yuzasidan yangi qonunlar ishlab chiqilishi muhim vazifa sifatida belgilangan edi. Belgilangan qonunlarning ishlab chiqilib, muhokama etilib, ma'qullangani qaror ijrosining ta'minlanganini ko'rsatadi.

Bugungi kunda faol iste'molda bo'lgan gender so'zining tushunilishi va qo'llanish holatlaridagi noto'g'ri talqin va tasavvurlar mavjudligini aytish joiz. Xususan, genderni ayollar mavzusi yoki ularning ustunligiga oid tushuncha deb qarash kuzatiladi. Albatta, bu to'g'ri emas. Gender – bu xotin-qizlar va erkaklar o'rtasidagi munosabatlarning jamiyat hayoti hamda faoliyatining barcha sohalarida, shu jumladan siyosat, iqtisodiyot, huquq, mafkura va madaniyat, ta'lim, ilm-fan sohalarida namoyon bo'ladigan ijtimoiy jihati ekanligi mazkur qonunda aniq yozib qo'yilgan. Bu masalaga oid tushunchalarga berilgan tegishli izohlarning mavjudligi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda eng muhim jihatlardan biri hisoblanadi.

Gender farqlar hamda o'xshashliklar ta'lim jarayonida qiz va o'g'il bolalar o'quv faoliyatidagi o'xshashliklar va farqlarni hisobga olishga asoslanadi. Bu esa, o'z navbatida, o'quv jarayoni samaradorligini ta'minlashga yordam beradi. U yoki bu jinsga mansublik o'quvchi shaxsining imkoniyatlarini belgilaydi. Qiz va o'g'il bolalar orasidagi gender farqlar va o'xshashliklarni hisobga olishga qaratilgan tadqiqotlar amalda gender pedagogikasi hamda psixologiyasida bir qadar keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Bu, ayniqsa, jinsiy tarbiya hamda bu jarayonda ruhiy imkoniyatlarni hisobga olish yo'nalishida yaqqol ko'zga tashlanadi. Jinsga asoslangan ta'lim-tarbiya – o'quvchini kelajakdagi hayotga tayyorlashda har tomonlama ta'sir ko'rsatadigan ta'limiy-tarbiyaviy, ma'rifiy vositalar yig'indisidir. Bugungi kunda o'quv-biluv jarayonida gender farqlar va o'ziga xosliklarni hisobga olish tabiiy pedagogik hodisa sifatida e'tirof etilmoqda. Biroq didaktikada ushbu hodisaning ilmiy talqini mavjud emas. O'quv-biluv jarayonida gender farqlarga oid o'ziga xosliklarni hisobga olmasdan turib, ta'lim natijasining samaradorligini ta'minlash mumkin emasligi barcha mutaxassislariga ayon bo'lmoqda. Ayniqsa, ruhshunoslar bu sohada bir qator yutuqlarni qo'lga kiritmoqdalar.

Ta'lim tizimi jamiyatda nafaqat texnologik va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot omili, balki ma'naviy va iqtisodiy rivojlanishning muhim strategik vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois mustaqil mamlakatimizda ta'lim sohasiga yil sayin katta e'tibor qaratilmoqda. Mazkur vazifa ta'lim tizimining barcha bosqichlari: maktabgacha ta'lim muassasalaridan tortib oliy ta'limning yuqori bosqichlarigacha bo'lgan bo'g'inlar zimmasiga yuklatilgan. Genderni belgilashga nisbatan mavjud yondashuvlar va nuqtai nazarlarning xilma-xilligiga qaramay, ikkita konsepsiyani ajratib ko'rsatish mumkin. Bu konsepsiyalar quyidagilardan iborat: 1) genderning ijtimoiy tuzilishi nazariyasi; 2) gender tizimi nazariyasi. Genderga ijtimoiy jihatdan bo'lgan yondashuv quyidagilardan iborat bo'ladi: biologik nuqtai nazardan jins muayyan jamiyatda qaror topgan jinsga xos bo'lgan vazifalar va o'g'il hamda qiz bolalarning o'ziga xos xatti-harakatlari, o'zaro hamkorligining ijtimoiy me'yorlari bilan bog'liq bo'lgan turli-tuman ko'rinishlari. O'g'il va qiz bolalarning o'zaro hamkorligi tushunchasi R.Xof tomonidan kiritilgan bo'lib, o'g'il va qiz bolalarning ma'naviy-madaniy qiyofalarini ifodalaydi. Ushbu yondashuvga muvofiq ravishda gender muayyan jamiyatda qaror topgan ijtimoiy munosabatlarning o'lchovi sifatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy-gumanitar fanlarning oliy ta'lim tizimida talabalar tomonidan o'rganilishi gender yondashuv asosida talabaqizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishga ko'mak beradi.

Gender nazariyasi ta'lim jarayonida o'g'il bolalar va qizlarga xos xususiyatlarni farqlash masalasiga turli nuqtai nazardan yondashadi. Bu yondashuvda jinslar o'rtasidagi asosiy farqlar ijtimoiy o'ziga xosligida namoyon bo'ladi. Ushbu farqlar jamiyatda ijtimoiy institutlar, me'yorlar va madaniy qarashlar vositasida shakllangan. Bunda gender farqlarning ijtimoiy jihatlari muhim ahamiyatga egadir. Gender tabaqalashtirish jamiyat va ta'lim tizimida ijtimoiy-pedagogik jihatdan insonparvarlik tizimini rivojlantirishga asos bo'ladi.